

The Representation of Enemy in the Memoirs of a Woman in Captivity: A Case Study of the Book *I Am Alive*

Arezou Soleimani^{1*}, Farhad Sasani², Ahmad Pakatchi³

1. Ph.D. Candidate in Linguistics, Alzahra University, Tehran, Iran.
2. Associate Professor, Department of Linguistics, Alzahra University, Tehran, Iran.
3. Associate Professor, Department of Quranic Sciences and Tradition, Imam Sadiq University, Tehran, Iran.

Abstract

This research is an attempt to represent the enemy in a woman's self-portrait memoirs about Iraq's war against Iran. Years after, those who were involved in the war have an image of an enemy which is different from the mental and cultural boundaries of those who didn't experience war. Besides, the point of view of a woman gives a different image of the enemy. Therefore, to depict the representation of this enemy, the book "*I Am Alive*" by "Masoumeh Abad" was selected. This book is written directly by the person who was engaged in war and the text is not influenced by any possible chronologist or diarist helping writing the text; hence, it is considered a direct and firsthand text. By applying Lotman's cultural semiotic theory, Echo's theory of inventing enemy and the semiotic square of Greimas the text was analyzed. Study of the text showed that polarization, delineation and making an ideological enemy has been used to represent the enemy. The form of the enemy and the amount of hostility in this text are not fixed. The writer allocates different degrees of hostility to enemies, and we see a continuum of enemy. In some cases, as circumstances require, such as the perceived danger or helplessness, enemy is considered an insider.

1. Introduction

The Iraq-Iran's war is the longest conventional war of the twentieth century, beginning with Iraq's invasion of Iran and lasting eight years. In the Pahlavi era, governments differed greatly over borders and water resources, and relations were very strained. With the conclusion of the, however, after the Islamic Revolution in Iran, Saddam Hussein, who was at the head of the

Received: 25/09/2018
Accepted: 6/02/2019

* Corresponding Author's
E-mail:
a.soleimani@alzahra.ac.ir

T. M . U.

Language Related Research
E-ISSN: 2383-0816
Vol.11, No.4 (Tome 58),
September, October & November 2020

ruling Ba'ath party, unilaterally terminated the 1975 Algiers agreement and launched a large-scale attack against Iran on September 22, 1980. It was a war between two neighboring countries in which the people of both lands shared religious affiliations. For this reason, the effects of this war on the lives of the people were profound and unforgettable, especially ideologically it was unbelievable for them to deal with an enemy of the same religion was unbelievable to them.

Decades after the war, those involved in the war still have an image of the enemy that differs from the mental and cultural boundaries of those who have not experienced war. On the other hand, the way a woman conceptualizes the enemy gives a different picture of it. So, we aim to answer these questions, how enemy is formed from a woman's point of view? What mechanisms are used to represent the enemy? And does the enemy have a fixed meaning?

2. Literature Review

War memoir is one of the most common methods of recording events, both during and after the war. For this reason, many works related to the Iraq-Iran war have been written in the form of memoirs. In this regard, Kazemi (2015), Salimi-Nejad (2014), Faizi Sho'ar (2014), Mo'men Abadi (2014), Gholam Hosseinzadeh (2013), Tadi Bani (2011), Qaisari (2011), Ilkhan (1388) and Irvani (1386) in their master's theses have studied some memories about Iraq-Iran's war. Sasani (2005, 2008) has also collected and translated a collection of articles related to war as a socio-cultural phenomenon from various foreign authors. Numerous studies have been done in connection with the theory of cultural semiotics, including Lotman (1990, 1984), Posner (2004), Echo (2012), Sonesson (2000, 2001, 2004) and Pakatachi (2004.)

3. Methodology

This is a descriptive-analysis case study research. In order to answer the questions of this research, data were collected from first hand documents about war. The first hand document is a written piece which is written by the same person who was involved in the events of the memoirs directly and is not affected by the thoughts and opinions of those who write else's memoirs. Also the gender and locality variables were considered. Therefore the book *I am alive* by Masoumeh Abad was selected. The author, Masoumeh Abad, is

T. M . U.

Language Related Research
E-ISSN: 2383-0816
Vol.11, No.4 (Tome 58),
September, October & November 2020

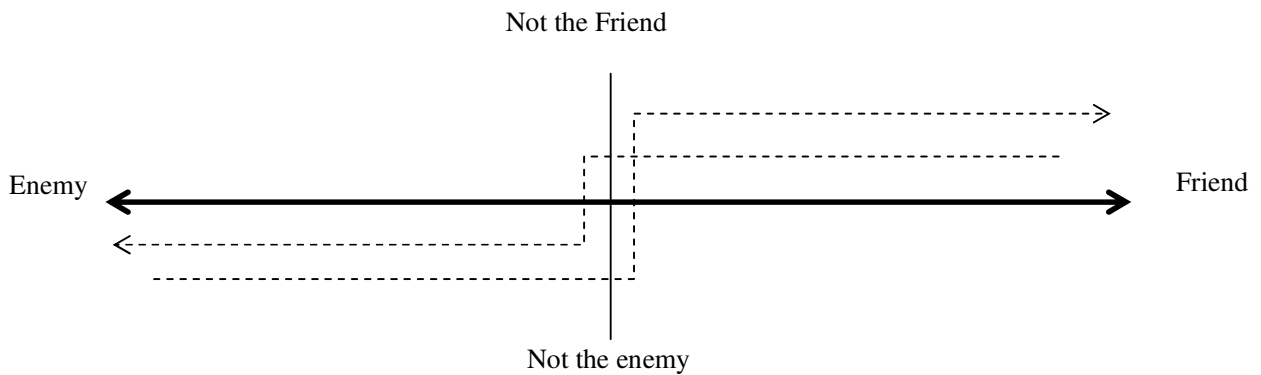

a young lady from Abadan and a native of the war zone. She was a captive for four years in Iraqi camps and has written a book about the memoirs of her captivity. In this study, Lotman semiosphere model, Eco inventing enemy theory, and Greimas semiotic-square model have been used to examine the data.

4. Results

The concept of "other" has always played an fundamental role in one's identity recognition. Whether it is a living thing or an object or a natural force. If someone feels any threat or danger from this "other", immediately recognizes him as an enemy and attributes the maximum of malice and hostility to him. In this way, the person gets the maximum distance from the "other" and is prepared to face the possible danger from the enemy. By applying semiotic tools and echo theory, we found that the author of book *I am Alive* uses polarization and imagery processes to describe the enemy. She creates an ideological enemy for herself and the audience, which has the highest level of malice, and by using inter textual references to the events of the beginning of Islam, especially the Ashura incident, places the enemy in the lowest possible ideological position. The image of this enemy is completely black and has a polar nature. On the other hand, we see that the enemy in this work is not only formulated on the basis of dualism and polar binaries, but is seen as a continuous conceptual entity. Some characters have less enmity and hostility than others. . Sometimes the author raises the farthest enemies to the nearest insiders as needed to avoid potential danger The feature of continuity in representing enemy was explained via presented model which was inspired by Greimas semiotic-square

Figure.
Continuum of the concept of the enemy

As you can see the concept of enemy can glide from the left side of axis to the right side and get close to the concept of friend. Vice versa a friend can move to the left, lose its features of being a friend and become an enemy

6. Conclusion

It can be said that the concept of enemy is a floating, unstable and graded concept. The word enemy is an empty container in which anyone or anything with different grades can be placed in different situations.

Keywords: War, Enemy, Captivity, Woman, Iran, Iraq.

دوماهنامه علمی-پژوهشی

د ۱۱، ش ۴ (پیاپی ۵۸)، مهر و آبان ۱۳۹۹، صص ۴۴۵-۴۷۵

بازنمایی دشمن در متن خاطرات زنی در اسارت:

بررسی موردی کتاب *خاطرات من زنده‌ام*

آرزو سلیمانی^{۱*}، فرهاد ساسانی^۲، احمد پاکتچی^۳

۱. دانشجوی دکتری زبان‌شناسی دانشگاه الزهراء^(س)، تهران، ایران.

۲. دانشیار گروه زبان‌شناسی دانشگاه الزهراء^(س)، تهران، ایران.

۳. دانشیار گروه علوم قرآن و حدیث دانشگاه امام صادق^(ع)، تهران، ایران.

پذیرش: ۹۷/۱۱/۱۷

دریافت: ۹۷/۰۷/۰۳

چکیده

هدف پژوهش حاضر، بازنمود دشمن در متن خاطرات خودنوشته یک زن از جنگ عراق با ایران است. با گذشت چند دهه از این جنگ هنوز کسانی که درگیر جنگ بوده‌اند تصویری از دشمن دارند که با مرزبندی‌های ذهنی و فرهنگی آن‌هایی که تجربه حضور در جنگ و برخورد با دشمن را نداشته‌اند، متفاوت است. از طرفی نوع نگاه یک زن به دشمن تصویری متفاوت از آن به دست می‌دهد. بدین منظور از میان آثاری که در رابطه با جنگ نوشته شده‌اند و نویسنده خانم دارند کتاب *من زنده‌ام* اثر معصومه آباد انتخاب شد. این اثر به قلم فردی که در اسارت بوده نگاشته شده و متن تحت تأثیر احتمالی ذهنیت خاطره‌نگار قرار نگرفته است. به همین دلیل متن مستقیم و دست اول به‌شمار می‌آید. با به‌کارگیری نظریه «سپهر نشانه‌ای» لوتمان، نظریه «خلق دشمن» اکو و «مربع - نشانه‌شناختی» گریماس متن موردنظر تحلیل شد. بررسی متن نشان داد که برای بازنمود دشمن از قطب‌سازی، تصویرسازی، و دشمن‌ایدئولوژیک استفاده شده است. شکل دشمن و میزان دشمنی در این اثر ثابت نیست. نویسنده برای هر دیگری میزان دشمنی متفاوتی قائل است؛ یعنی با پیوستاری از دشمن با درجات دشمنی متفاوت روبه‌رویم. در برخی موارد بنا به اقتضای شرایط مانند احساس خطر یا درماندگی، دشمن نیز خودی تلقی می‌شود.

واژه‌های کلیدی: جنگ، دشمن، اسارت، زن، ایران، عراق.

۱. مقدمه

جنگ عراق با ایران طولانی‌ترین جنگ متعارف قرن بیستم است که با حملهٔ عراق به ایران شروع شد و هشت سال به طول انجامید. در دوران پهلوی دولت‌ها بر سر مرزها و منابع آبی اختلاف زیادی داشتند و روابط بسیار تیره بود. با منعقد شدن پیمان ۱۹۷۵ الجزایر، آرامش نسبی بر روابط طرفین حاکم شد؛ اما پس از انقلاب اسلامی در ایران، صدام‌حسین - که در رأس حزب بعث حاکم بود - معاهدهٔ الجزایر را به‌طور یک‌جانبه فسخ کرد و در ۳۱ شهریور ۱۳۵۹ دست به حملهٔ گسترده علیه ایران زد. این جنگ نبرد بین دو کشور همسایه بود که مردم هر دو سرزمین تعلقات دینی - مذهبی مشترکی داشتند. به همین دلیل، آثار این جنگ در زندگی مردم عمیق و فراموش‌نشده بود، به‌ویژه از نظر ایدئولوژیک برخورد با یک دشمن که هم‌کیش آن‌ها بود، برایشان باورناپذیر بود. با گذشت چند دهه از این جنگ هنوز کسانی که درگیر جنگ بوده‌اند تصویری از دشمن دارند که با مرزبندی‌های ذهنی و فرهنگی آن‌هایی که تجربهٔ حضور در جنگ و برخورد با دشمن را نداشته‌اند متفاوت است. از طرفی نوع نگاه یک زن به دشمن، تصویری متفاوت از آن به‌دست می‌دهد. بنابراین، این پرسش‌ها پیش می‌آید که مرزبندی دشمن از دیدگاه یک زن چگونه در فرهنگ شکل می‌گیرد؟ چه سازوکارهایی برای بازنمایی دشمن به‌کار گرفته می‌شود؟ و آیا دشمن در همه حال مفهومی ثابت دارد؟

این پژوهش یک مطالعهٔ توصیفی تحلیلی موردی است. برای پاسخ به پرسش‌های پژوهش، داده‌ها از میان آثاری که در ارتباط با جنگ تحمیلی و در قالب خاطره نگاشته شده‌اند و متن مستقیم به‌شمار می‌آیند، استخراج شد. متن مستقیم یا دست اول به متنی گفته می‌شود که شخصی که در جنگ حضور داشته یا به‌نوعی با آن درگیر بوده است آن را نوشته باشد و فرد دیگری به-منزلهٔ خاطره‌نگار یا وقایع‌نگار در نگارش متن دخیل نباشد. همچنین بومی بودن و جنسیت نویسنده نیز در نظر گرفته شد. بدینسان کتاب *من زنده‌ام* نوشتهٔ معصومه آباد انتخاب شد. معصومه آباد، بانویی اهل شهر آبادان و بومی منطقهٔ جنگی است. وی زمانی که تنها ۱۷ سال داشت، در همان روزهای شروع جنگ در آبادان به اسارت نیروهای عراقی درمی‌آید و چهار سال در اردوگاه‌های عراق به‌سر می‌برد. در این پژوهش، از الگوی سپهر نشانه‌ای^۱ لوتمان^۲، الگوی خلق دشمن اکو^۳ و مربع - نشانه‌شناختی (نشانه‌ای)^۴ گریماس^۵ برای بررسی داده‌ها استفاده شده است.

در بخش سوم مقاله به معرفی این الگوها می‌پردازیم.

۲. پیشینه تحقیق

خاطره‌نویسی جنگ یکی از مرسوم‌ترین شیوه‌های ثبت وقایع چه در زمان جنگ و چه پس از آن به‌شمار می‌رود. به همین دلیل آثار بسیاری در ارتباط با جنگ عراق با ایران در قالب خاطره‌نگاشت به رشته تحریر درآمده است. در این راستا، کاظمی (۱۳۹۴)، سلیمی‌نژاد (۱۳۹۳)، فیضی‌شعار (۱۳۹۳)، مؤمن‌آبادی (۱۳۹۳)، غلام‌حسین‌زاده (۱۳۹۲)، طادی بنی (۱۳۹۰)، قیصری (۱۳۹۰)، ایلخان (۱۳۸۸) و ایروانی (۱۳۸۶) در پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد خود به بررسی برخی از خاطرات دوران دفاع مقدس پرداخته‌اند. ساسانی (۱۳۸۴، ۱۳۸۷) نیز مجموعه‌مقالاتی در رابطه با جنگ به‌منزله کنشی فرهنگی - اجتماعی از نویسندگان مختلف خارجی گردآوری و ترجمه کرده است. در مجموعه‌مقالاتی به‌کوشش نامورمطلق و کنگرانی (۱۳۹۵) و کمبری (۱۳۹۰) بررسی‌های نشانه‌شناختی از آثار مربوط به جنگ ارائه شده است. در ارتباط با نظریه نشانه‌شناسی فرهنگی نیز آثار متعدد غیرایرانی و ایرانی نگاشته شده است که از جمله می‌توان به لوتمان (1984, 1990)، پوسنر^۱ (2004)، اکو (2012)، سونسون^۲ (2000, 2001, 2004) و پاکتچی (۱۳۸۳) اشاره کرد.

۳. مباحث نظری

با به‌کارگیری الگوی سپهر نشانه‌ای لوتمان، الگوی خلق دشمن اکو و مربع - نشانه‌شناختی گریماس داده‌های این پژوهش تحلیل شد که در ادامه، به معرفی این الگوها می‌پردازیم.

۳-۱. سپهر نشانه‌ای در نشانه‌شناسی فرهنگی لوتمان

مفهوم سپهر نشانه‌ای اولین بار در مقاله سال ۱۹۸۴ لوتمان با عنوان «در باب سپهر نشانه‌ای»^۳ ظاهر شد. در این مقاله، لوتمان برای نخستین بار به طیف نشانه‌ای خاصی اشاره می‌کند که از الگوهای نشانه‌ای چندمتغیره تشکیل شده است و سطوح پایگانی و سلسله‌مراتبی دارد. سپهر نشانه‌ای، فضای نشانه‌ای هم‌زمانی است که مرزهای فرهنگ را پُر می‌کند و بدون آن نظام‌های

نشانه‌ای مجزا از هم نمی‌توانند عمل کنند یا به‌وجود بیایند. لوتمان در این رابطه می‌نویسد:

فضای نشانه‌ای لازم برای موجودیت و عملکرد زبان تعریف می‌کند، نه به‌عنوان مجموع کل زبان‌های مختلف. به یک معنا، سپهر نشانه‌ای از قبل وجود دارد و پیوسته با زبان‌ها در تعامل است. از این حیث، زبان یک تابع از مجموعه‌ای از فضاها، نشانه‌ای و مرزهای آن‌هاست که در واقعیت فرآیند معناپردازی^۱ تحلیل می‌روند و پر از صورت‌های گذرا هستند. خارج از سپهر نشانه‌ای نه ارتباط وجود دارد و نه زبان (123 - 122: 1990).

وی به‌طور خاص تأکید می‌کند که سپهر نشانه‌ای به‌معنای جمع کل نظام‌های نشانه‌ای نیست؛ بلکه شرطی لازم برای برقراری هر نوع ارتباط و ظهور هر نوع زبان است.

از نگاه لوتمان (137 - 136: *ibid*) یکی از مفاهیم مهم در سپهر نشانه‌ای مفهوم مرز^{۱۰} است. مرز در نشانه‌شناسی فرهنگی، یک مفهوم دوسوگراست؛ هم جدا می‌کند و هم متحد می‌سازد. این همیشه در مرز است که یک چیز به هر دو فرهنگ مرزی و به هر دو سپهر نشانه‌ای مجاور تعلق دارد. مرز دوزبانه و چندزبانه است. مرز یک سازوکار برای ترجمه متن‌ها از نشانه‌های بیگانه به زبان «ما» است، جایی است که آنچه در آن «خارجی» قلمداد می‌شود به «داخلی» تبدیل می‌شود، یک غشای پالایشگر است که متن‌های خارجی را به‌گونه‌ای تبدیل می‌کند که بخشی از نشانه‌شناسی داخلی سپهر نشانه‌ای می‌شوند، در حالی که هنوز ویژگی‌های خود را حفظ کرده‌اند. لوتمان (131: *ibid*) مفهوم مرز را - که از ویژگی‌های سپهر نشانه‌ای است - اساس تمایزگذاری بین «خود و دیگری» می‌داند. از نگاه او هر فرهنگی با تقسیم‌بندی جهان به فضای داخلی «خود» و فضای خارجی «دیگری» آغاز می‌شود. عجیب اینکه، فضای داخلی یک سپهر نشانه‌ای به‌طور هم‌زمان نابرابر، اما متحد و نامتقارن، اما یکنواخت است. لوتمان (*ibid*) می‌نویسد: سپهر نشانه‌ای از ساختارهای متضاد تشکیل می‌شود؛ ولی با فردی‌سازی^{۱۱} نشان‌دار می‌شود. یکی از سازوکارهای اولیه فردی‌سازی نشانه‌ای ایجاد مرز است. این فضا متعلق به «ما»، «خودم» است و «بافرنگ»، «امن» و «یکدست سازمان‌یافته» است. درمقابل، «فضای آن‌ها»، «دیگری»، «خصمانه»، «خطرناک» و «پر هرج‌ومرج» است.

بدین‌سان مفهوم دشمن در ارتباط مستقیم با تقابل دوگانه «خود و دیگری» شکل می‌گیرد. این مفهوم بر اساس تقابل دوگانه و مطلق ساخته شده است و صورت صفر و یک دارد. پیشینه نظری این مبحث به‌طور چشم‌گیری با کمک حوزه‌های نشانه‌شناسی و جامعه‌شناسی به لطف آثار

باختین^{۱۲}، لوتمان، سونسون و دیگران و غنی شده است.

۳-۲. دشمن از نگاه اکو

از نظر اکو (2012) داشتن دشمن برای تعریف و تشخیص هویتمان بسیار ضروری است. در فرآیند مقایسه با یک دشمن است که ما نظام ارزش‌گذاری خود را پی‌ریزی می‌کنیم و سعی می‌کنیم حضور و برتری خود را نسبت به آن نشان دهیم. به نظر می‌رسد ما بدون دشمن نمی‌توانیم زندگی خود را پیش ببریم؛ زیرا تنها در حضور یک دیگری قادریم خودمان را تشخیص دهیم و شناسایی کنیم. شخصیت دشمن را نمی‌توان از فرآیندهای تمدن حذف کرد. نیاز به دشمن داشتن حتی برای یک انسان آرام صلح‌طلب نیز طبیعت دومین^{۱۳} است. پس حتی اگر دشمنی موجود نباشد باید یکی خلق کرد. این دشمن به‌سادگی می‌تواند از یک ماهیت انسانی به یک نیروی طبیعی یا اجتماعی تغییر یابد که به‌نوعی ما را تهدید می‌کند و باید شکست داده شود، استثمار سرمایه‌داری، آلودگی محیط‌زیست و یا گرسنگی در کشورهای فقیر همه دشمن هستند.

در این راستا پدیده شناخت و تشخیص دشمنی که برای ما تهدید به‌شمار می‌آید با دو فرآیند اصلی دیگر، یعنی خلق یک دشمن و تصویرسازی از یک دشمن موجود، همراه می‌شود. با استفاده از این دو فرآیند می‌توانیم همواره یک دیگری خلق کنیم که با ما در تضاد است و برای ما هویت‌سازی می‌کند. فرآیندهای خلق دشمن از نظر اکو (2012) را می‌توان به‌طور خلاصه این‌گونه بیان کرد:

۱. **تفاوت:** بیگانه مظهر تفاوت است. دشمن با ما متفاوت است؛ یعنی آنچه ما هستیم او نیست و این تفاوت در ذات خود پستی و بدی دشمن را همراه دارد. آنچه دشمن انجام می‌دهد ما انجام نمی‌دهیم؛ زیرا اعمال و رفتار دشمن ناشایست است.

۲. **دیوآسانمایی دشمن:** در اولین قدمی که فرد برای توصیف دشمن برمی‌دارد تلاش می‌کند وی را دیوآسا و شیطان‌صفت جلوه دهد.

۳. **زشتی دشمن:** دشمن زشت است. دشمن باید زشت باشد؛ زیرا زیبایی همراه با خوبی است و دشمن باید کسی باشد که هیچ‌گونه ویژگی خوب ندارد و از همه نظر پست‌تر و بدتر از ماست.

۴. **نقص دشمن:** کامل بودن از دیگر ویژگی‌های اصلی زیبایی است که در قرون وسطا آن را

تمامیت^۴ (بی‌عیبی) می‌نامیدند. به عبارت دیگر، برای اینکه کسی یا چیزی نمونه‌ای از یک گونه پنداشته شود باید تمام ویژگی‌های مورد نیاز اولیه را داشته باشد. بر اساس این معیار، انسان‌هایی که قطع عضو دارند یا یک چشم ندارند، قد و قامتی کوتاه‌تر از حد متوسط دارند یا رنگ غیرانسانی دارند، زشت در نظر گرفته می‌شوند. به همین دلیل، گوژپشت، کوتوله و غول یک چشم، بلافاصله در ذهن به‌منزله دشمن شناسایی می‌شوند.

۵. **کثیفی و بدبویی:** دشمن کثیف، بدبو و چندان‌آور است و ما به این دلایل از او دوری می‌کنیم. روان‌شناس فرانسوی، ادگار بریون^{۱۰} (1915؛ به نقل از اکو، 2012)، در آغاز جنگ جهانی اول در کتاب *بیرون‌روی چندباره نژاد آلمان‌ها*^{۱۱} می‌نویسد که آلمانی‌ها به‌طور متوسط بیشتر از فرانسوی‌ها مدفوع و بوی بد تولید می‌کردند. فلیکس فابری^{۱۲} (1490 - 1484؛ به نقل از اکو، 2012) راهب قرن پانزدهم هم در *سرگردانی‌های سفر به سرزمین مقدس، عربستان و مصر*^{۱۳} اشاره می‌کند که «اعراب بوی زننده و وحشتناکی می‌دهند و به همین دلیل آن‌ها به‌طور مداوم وضو می‌گیرند و غسل‌های مختلفی انجام می‌دهند...».

۶. **نانجیبی دشمن:** دشمن نجیب نیست، اصالت ندارد و از خانواده واقعی متولد نشده است. دشمن حرام‌زاده است. آن‌ها که فرزند نامشروع یا فرزند مادرانی روسپی‌اند، از نظر جامعه متعلق به طبقه پایین و پست جامعه‌اند.

۷. **زن دشمن است:** دنیایی که مردان بر آن سلطه دارند و دست نویسندگان تاریخش همواره دستی مردانه بوده است از همان ابتدای دوران تا به حال زن را خصمانه به تصویر کشیده است. خلق ساحره شاهکار تمدن مدرن است؛ زیرا با اینکه ساحره‌ها و جادوگران در دوران باستان و قرون وسطا نیز وجود داشتند، فقط با عقاید عامه مردم ارتباط داشتند و نمونه‌ای از تسلط نیروهای شیطانی نبودند.

۸. **بیمار، دشمن است؛** زیرا برای ما تهدید به‌شمار می‌آید.

در توضیح نظریه دشمن‌سازی اکو باید گفت، اساس تمام تقسیم‌بندی‌های ذکرشده از دشمن را می‌توان فقط در یک مقوله انگاشت و آن تفاوت است. به عبارت دیگر، هر نوع دیگری‌انگاری و دشمن‌سازی از قائل بودن به تفاوت آغاز می‌شود. دیگر موارد نام‌برده‌شده را می‌توان زیرمقوله تفاوت به‌شمار آورد. بدین‌سان برای خلق یک دشمن، کافی است در اولین قدم نوعی تفاوت در

آنچه می‌خواهیم دشمن بخوانیم شناسایی کنیم و با فاصله گرفتن او را از خود دور کنیم. سپس این تفاوت را در یک یا چند مورد از زیرمقوله‌هایی مانند آنچه اکو نام برده هدایت کنیم، برجسته و پررنگ نشان دهیم و پس از آن حقانیت خود در مقابل و ضدیت با دشمن را به اثبات برسانیم. علاوه بر این، می‌توان گفت مقوله تفاوت نشأت‌گرفته از ایدئولوژی است؛ یعنی این ایدئولوژی است که ما را به سمت قائل شدن به تفاوت سوق می‌دهد. اگر ایدئولوژی نباشد تفاوت معنادار نخواهد بود و در نتیجه فرآیند دیگری‌انگاری و دشمن‌سازی میسر نخواهد شد.

همانند الگوی سپهر نشانه‌ای، مفهوم «دیگری» به مثابه بخشی از فرآیند تفاوت‌گذاری، هم به-منزله مفهومی مستقل در برابر «خود» و هم به‌منزله مفهومی جهت «بازنمایی» برای معنادار شدن مورد توجه است. لاکلا^{۱۱} و موف^{۱۲} در نظریه اجتماعی تحلیل گفتمان شکل‌گیری هویت‌های جمعی و فردی را در چارچوب مفهوم «دیگری» توضیح می‌دهند. به نظر موف هر اجماعی را می‌توان در راستای یک هژمونی موقت درک کرد که به همراه خود «نوعی طرد و حذف دیگران را در پی دارد» (لاکلا، ۱۳۸۵: ۵۲).

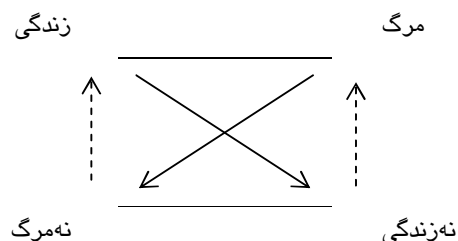
هوارث^{۱۳} (۱۳۷۷: ۱۶۵، به نقل از سلطانی، ۱۳۹۲: ۹۴) «غیریت‌سازی» اجتماعی و اهمیت آن برای نظریه گفتمانی را این گونه شرح می‌دهد: (۱) خلق رابطه‌ای غیریت‌ساز که همواره شامل تولید «دشمن» یا یک «دیگری» است، برای تأسیس مرزهای سیاسی اهمیت بسزایی دارد. (۲) تشکیل روابط غیریت‌ساز برای تثبیت هویت تشکلهای گفتمانی و کارگزاران اجتماعی با اهمیت است و (۳) آزمودن غیریت‌سازی مثال خوبی برای نشان دادن محتمل و مشروط بودن هویت است.

این غیریت‌سازی و بیگانه‌انگاری به‌طور معمول در زمان جنگ و کشمکش رنگ بیشتری به-خود می‌گیرد و یک «دیگری» خلق می‌کند که برای ما تهدید قلمداد می‌شود. این دیگری همراه با تهدید به‌منزله دشمن در ذهن شکل می‌گیرد. دشمنی که هویت خود را در مقایسه با حضور وی تعریف می‌کنیم. او باید حضور داشته باشد تا ما بتوانیم موجودیت توأم با حقانیت خود را به اثبات برسانیم. اگر او حضور نداشته باشد پس ما بر چه کسی یا چه چیزی پیروز شویم تا شایستگی خود را به اثبات برسانیم. بنابراین، اولین شرط جنگ داشتن دشمن است. حال اگر دشمن نباشد چاره چیست؟ خلق و ایجاد یک دشمن. از منظر نشانه‌شناسی ما دشمن را خلق می‌کنیم تا بتوانیم اهداف خود را به پیش ببریم. آنچه در جنگ همیشه مورد نیاز است تا بتوان شعله‌های جنگ را بر اساس و به‌دلیل آن برافروخت، حضور یک دشمن است. در این راستا باید

ابتدا ماهیت دشمن را شناسایی و تعریف کنیم و سپس با ابزار مناسب آن را خلق کنیم.

۳-۳. مربع - نشانه‌شناختی گریماس

الگوی مربع نشانه‌شناختی یکی از معروف‌ترین نظریه‌های مکتب پاریس است که بر مبنای ارتباط بین مفاهیم متضاد بنا نهاده شده است. شعیری (۱۳۸۸: ۱۲۸) در این رابطه می‌نویسد آغاز سخن از دو مفهوم است که در تضاد با یکدیگر هستند؛ یعنی نفی یکی از آن‌ها اثبات دیگری است. خلاف منطوق‌دانان و زبان‌شناسان سنتی - که از تقابل برداشت دوتایی داشتند - گریماس با افزودن نگاه روایت‌شناسانه و تضاد منطقی و با استفاده از چهار قطب، مربع - نشانه‌شناختی را شکل داد. دو قطب ذکر شده متشکل از دو مفهوم، یعنی متضادهای اصلی است و دو قطب پایین نفی متضادهاست. هرچند این الگو هنوز خاصیت قطبی و نقطه‌ای دارد و سیالیت در آن دیده نمی‌شود اما نقطه‌ی عطفی برای گذر از الگوهای دوگان سنتی است که مفاهیم متقابل را صرفاً سیاه و سفید می‌دید. کورتس^{۲۲} (1991: 152) مربع - نشانه‌شناختی را به‌منزله‌ ارائه‌ تصویری از تفسیر مخالف تعریف می‌کند. برای مثال، تقابل دوگانه مرگ و زندگی در محور پایین، نه‌زندگی و نه‌مرگ را خواهد داشت. این الگو را با استفاده از مفاهیم مرگ و زندگی می‌توان در شکل شماره ۱ نشان داد:

شکل ۱: ساختار مربع - نشانه‌شناختی

Figure 1: semiotic square model

در شکل شماره ۱ مفاهیم مرگ و زندگی باهم ارتباط تضادی دارند و دوگان اولیه ما هستند. زندگی با نه‌زندگی و مرگ با نه‌مرگ ارتباط تناقضی دارند و زندگی با نه‌مرگ و مرگ با نه‌زندگی

رابطه تکمیلی. به عبارتی می‌توان گفت برای رسیدن از مرگ به زندگی باید از مسیر ارتباطی تناقضی مرگ - نه‌مرگ عبور کرد و به مسیر ارتباطی تکمیلی نه‌مرگ - زندگی رسید.

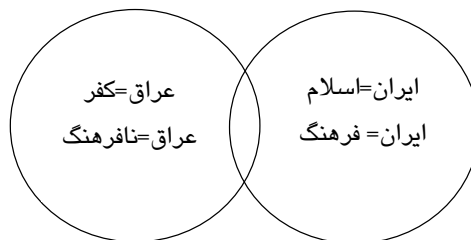
۴. تحلیل من زنده‌ام

در نگاه اول، می‌توان گفت دشمن، معنا و مفهومی کاملاً روشن و صریح دارد؛ اما با کمی دقت و تأمل خواهیم دید که مفهوم دشمن و دیگری، در شرایط مختلف، معانی و مفاهیم مختلفی به خود می‌گیرد. بسته به شرایط مفهوم یک عنصر واحد می‌تواند از یک نوع دشمن به نوع دیگری از آن سر بخورد و مفهومی جدید را منتقل کند. ازسوی دیگر، ما با یک دشمن ثابت و مشخص مواجه نیستیم و با شبکه‌ای از خود و دیگری روبه‌رویم که ملاک‌های تعیین‌کننده این خود و دیگری متفاوت و متغیر است. با بررسی متن رمان و توصیف‌های ارائه‌شده از دشمن می‌توان مفهوم دشمن را این‌گونه تبیین کرد:

۴ - ۱. الگوی دشمن در سپهر نشانه‌ای

از نظر نشانه‌شناسی فرهنگی، در تحلیل فضای جنگ تحمیلی، کشور ایران در مقابل کشور عراق قرار می‌گیرد. در این نوع تقسیم‌بندی از دشمن می‌توان هر آنچه را خارج از مرزهای جغرافیایی ایران است دیگری تلقی کرد و آنچه را درون این مرزها قرار می‌گیرد خودی. دیگری را می‌توان دنیا، صدام، عراق، نیروهای بعثی و ... دانست. حال سپهرهایی که به هر یک از این دو کشور نسبت داده می‌شود، اهمیت پیدا می‌کند. در حالت اول، ما دو مفهوم کشور و دین را داریم که برابری هر یک از این مفاهیم می‌تواند سپهرهای متفاوتی ایجاد کند. از نظر مخاطب ایرانی ایران برابر اسلام است و عراق معادل کفر. در اینجا ایران فرهنگ است و عراق نافرنگ. در حالت دوم از نظر مخاطب عراقی، عراق معادل اسلام است و ایران کفر. به همین دلیل ایران برای آن‌ها نافرنگ می‌شود و عراق فرهنگ. این برابری‌ها در مرکز سپهر نشانه‌ای بسیار قوی است و تمایز حداکثری دارد و ارتباط بین هسته‌ها ایجاد نمی‌شود؛ اما هرچه به سمت حاشیه حرکت کنیم تمایل به دیالوگ دو سپهر و احتمال وقوع ارتباط بیشتر می‌شود.

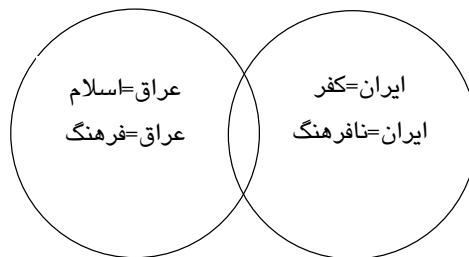
۱. برابرنگاری ایران و اسلام و برابرنگاری عراق و کفر از منظر ایرانی‌ها:

- مگر شیخ را سحر و جادو کرده باشند ... مگر نمی‌داند زنگ تفریح این برادران مسلمان عراقی، شکستن دست و سرأسراست؟ ... مگر نمی‌داند نماز جرم سنگینی دارد (آباد، ۱۳۹۳: ۳۱۵).
- این‌ها مسلمانند ظهر نماز خواندند. گفت: این کله ملق بود، نماز نبود. این رفع تکلیف بود (همان: ۳۳۵).

در مثال‌های بالا فرد ایرانی اسلام و نماز خواندن واقعی را متعلق به ایرانیان می‌داند و عراقی‌ها را در سپهر کفر قرار می‌دهد.

۲. برابرنگاری عراق و اسلام در مقابل برابرنگاری ایران و کفر از منظر عراقی‌ها:

- عجب شیخ علی تهرانی! حرف‌های شیخ هم شنیدنی بود و هم دیدنی، اما نفهمیدنی! می‌گفت: قطعاً خدا شما را دوست داشته که به ضیافت قائدالرئیس دعوتتان کرده است تا شما این‌ها را که مسلمان هستند دشمن ندانید، این‌ها نماز می‌خوانند، روزه می‌گیرند، این‌ها برادران شما و میزبان شما هستند. شما به یک کشور اسلامی آمده‌اید. کربلا و کلید بهشت اینجاست. شما فریب

کسانی را خورده‌اید که اسلام و دین را نمی‌شناسند. مسعود رجوی آغوش خود را برای شما گشوده است. کار نظام جمهوری ایران تمام است و به نفس‌نفس افتاده است. شما به فکر خودتان و خانواده‌هایتان باشید و به ریسمان خدا - که در دست مجاهدین فی سبیل‌الله است - چنگ بیندازید (آباد، ۱۳۹۳: ۴۱۴)

در مثالی که ذکر شد، وقتی نویسنده از واژه نفهمیدنی استفاده می‌کند مستقیماً به نافرنگ بودن عراق از نظر مخاطب ایرانی اشاره دارد، در حالی که شیخ عراق را فرنگ می‌داند و با برابرنگاری آن با اسلام آن را محلی امن می‌پندارد که محل ضیافت و راحتی است.

۳. سر خوردن و یکی شدن سپهرهای دینی:

در برخی موارد نویسنده بنا بر اقتضای شرایط و احساس خطر از جانب دشمن راهی جز این نمی‌بیند که با دست گذاشتن روی نقاط اشتراکی خود و دشمن وی را متقاعد کند که دشمن هم خودی است و نباید رفتار نامناسبی با او داشته باشد:

- وقتی متوجه منظورش شدم، با عصبانیت گفتم: من مسلمانم تو هم مسلمانی تو برادر دینی من هستی (همان: ۱۹۹).

- حلیمه از برخورد مردم خیلی متأثر و مغموم شد. گفته به چه گناهی با ما این‌گونه رفتار می‌کنند؟ بی‌حرمتی به این اندازه؟ مگر ما دوتا کشور مسلمان نیستیم؟ مگر ما خواهر دینی آن‌ها نیستیم؟ (همان: ۲۱۸).

نیروهای عراقی نیز برای هدف‌های موردنظر خودشان در موارد خاص بنا به اقتضای شرایط اُسرای ایرانی را برادران و خواهران دینی می‌خوانند:

- چشم‌انم را باز کردم پیرمردی را دیدم حدود هفتاد سال ... می‌گفت: من امام خمینی عراق هستم، من صاحب کتاب و فتوا هستم. شما هم مثل خواهر دینی من هستید، میدانی این کاری که می‌کنی انتحار است و انتحار در اسلام حرام است (همان: ۳۴۴).

- اینکه زن‌ها و بچه‌ها در بین اسرا هستند برای ما خوب نیست؛ اما شما هم مثل خواهر ما هستید ... ما چون خواهر شما نیستیم اینجا هستیم (همان: ۴۱۸).

۴-۲. سپهرهای میانی

در سپهرهای میانی با یک دیگری مواجه هستیم که ممکن است به هر دو سپهر اصلی متقابل

متعلق باشد و یا به هیچ‌یک تعلق نداشته باشد. نیروهای عراقی گروهی از عراقیان ایرانی‌تبار را با وجود اینکه سال‌هاست در عراق زندگی می‌کنند، فقط به جرم داشتن ریشه‌های آبا و اجدادی ایرانی، دیگری تلقی می‌کنند. عراق با آن‌ها بدترین رفتارها را می‌کند و هرازچندگاهی آن‌ها را پابرنه و گرسنه در مرزهای ایران رها می‌کند یا شدیدترین شکنجه‌ها را بر روی آن‌ها اعمال می‌کند. ازسوی دیگر، افراد ایرانی با دیدن همان افراد آن‌ها را رانده‌شده‌های عراقی می‌نامند و دیگری غیرمهاجم تلقی می‌کنند:

- هرچند وقت یه‌بار عراق عده‌ای رو پابرنه و دست‌خالی و گرسنه لب مرز شلمچه می‌فرستاد و می‌گفت اینا اجدادشون ایرانیه و ما به اونا می‌گفتیم رانده‌شده‌های عراقی (همان: ۱۲۴).

- با خودم گفتم آن‌هایی که نیمه‌شان ایرانی و نیمه‌شان عراقی است، فقط تاوان آن نیمه ایرانی بودن خود را می‌دهند. این‌ها آدم‌های بی‌گناه و از همه جا بی‌خبر که حتی یک کلمه فارسی نمی‌توانند حرف بزنند؛ اما از نیمه اجدادی آن‌ها چه دشمن سرسختی ساخته‌اند. ایرانی بودن کفش و کلاه نیست که بتوانند آن را عوض کنند یا پس بدهند. آن‌ها نمی‌دانستند چه کسی آن‌ها را ایرانی کرده است و کی ایرانی شده‌اند. همسایگی بین ما و عراق جز رنج و مصیبت و محنت هیچ معنایی نداشت (همان: ۳۳۷).

گروه دیگر که به سپهر میانی متعلق است زنان عرب خارجی اهل کویت و اردن و ... در زندان‌های عراق است. این گروه از زنان با اینکه فصل مشترک اسارت را با نویسنده دارند؛ اما نویسنده رفتار آن‌ها را غیرقابل فهم توصیف می‌کند و آن‌ها را به دنیایی دیگر متعلق می‌داند. نویسنده با این گروه ارتباط برقرار می‌کند و با آن‌ها حرف می‌زند؛ زیرا تقابل هسته به هسته با آن‌ها ندارد؛ اما با این حال آن‌ها را نافرنگ قلمداد می‌کند:

- اینجا چه زندان عجیب غریبیه. منو بردند به سلول بیست و چهار متری با تعدادی از زن‌های زندانی خارجی عرب که اهل فلسطین و اردن و یمن و کویت بودند. اصلاً سیاسی نبودند. زندان امنیتی رو با کاباره اشتباه گرفته بودن. از صبح دنبال آرایش و مد و لباس بودند و هر چیز که می‌خواستن براشون مهیا بود. نگهبان مخصوص داشتند. اصلاً مثل اینکه از یه دنیای دیگه حرف می‌زدن. براشون اعتصاب غذا نامفهوم بود و ... (همان: ۳۴۰).

۴-۳. تحلیل دشمن‌سازی بر پایه الگوی اکو

با توجه به مثال‌های بررسی‌شده در متن و بر اساس الگوی اکو، دشمن‌سازی به صورت قطبی‌سازی، ارائه یک تصویر بد از دشمن و خلق یک دشمن ایدئولوژیک دیده می‌شود. در فرآیند قطبی‌سازی دیگری سیاه و سفید است؛ یعنی تمایزها حداکثری هستند و دشمن به طور مطلق در قطب مخالف قرار می‌گیرد. وی تماماً در بخش سیاه قرار دارد و سیاهی نماد تمام خصوصیات منفی است. در فرآیند بعدی تصویری از دشمن ارائه می‌شود که معمولاً همراه با تحقیر و تمسخر است؛ یعنی از دشمن تصویری ارائه می‌شود که پستی و حقارت دشمن را نشان دهد. در خلق دشمن ایدئولوژیک نیز از ابزارهای اعتقادی و دینی بهره گرفته شده است. در این اثر دین رسمی هر دو طرف جنگ اسلام است؛ اما برای اینکه تمایز و فاصله‌گذاری‌ها به حداکثر میزان خود برسد، هر یک از طرفین سعی دارد خود را صاحب اصلی دین اسلام نشان دهد. این فرآیند ایدئولوژیک برای اثبات حقانیت خود و همچنین، فرآیند خلق دشمن به کار گرفته می‌شود. شاهدهایی برای هر یک از این فرآیندها در چارچوب نظریه اکو در ادامه خواهد آمد:

۱. تفاوت: پیش‌تر گفتیم که تفاوت منشأ و مبدأ هر نوع قائل شدن به دیگری و دشمن‌سازی است، چه این تفاوت ظاهری باشد، چه فکری و چه رفتاری. بدین ترتیب دیگر فرآیندهای دشمن‌سازی می‌توانند به نحوی زیرمجموعه تفاوت باشند. بررسی داده‌ها در این متن نشان داد که تفاوت‌های ظاهری برای نگارنده محل اعتنا نیست؛ بلکه آنچه برای وی مهم است قائل شدن به تفاوت در نوع و میزان باورهای دینی و ایدئولوژی افراد است. نویسنده متن با بهره‌گیری از تفاوت‌های ایدئولوژیک به خلق و برجسته‌سازی دشمن می‌پردازد. این دشمن ایدئولوژیک برای عراقی‌ها نیز وجود دارد. دیدگاه ایرانی‌ها نسبت به دین عراقی‌ها به دو صورت است. در حالت اول اعتقاد دارند که عراقی‌ها مسلمان هستند؛ اما مسلمان واقعی نیستند و تنها نام مسلمان بر آن‌هاست. اسلام واقعی نزد ایرانیان است و آن‌ها چیزی از اسلام نمی‌فهمند:

• وقتی شما زن‌ها را به اسارت می‌گیرید؛ یعنی از غیرت و شرف و مردانگی شما چیزی باقی نمونه که بتونه معنی ناموس رو بفهمه و غیرت رو معنی کنه. شرف پیش شما پیشیزی نمی‌ارزه. این چه مسلمونیه ... آی مسلمون‌ها... (آباد، ۱۳۹۳: ۱۶۲).

• شخص دیگری هم در گوشه‌ای مشغول نماز بود. حیرت‌زده به او نگاه می‌کردم. هم خوشحال شدم از اینکه مسلمانند و خدا و پیغمبر و قرآن را می‌شناسند هم ناراحت از اینکه پس

چرا کسانی که نماز می‌خوانند با ما می‌جنگند (همان: ۲۱۳).

- این‌ها مسلمانند ظهر نماز خواندند. گفت: این کله‌ملق بود، نماز نبود. این رفع تکلیف بود (همان: ۳۳۵).

از طرف دیگر معتقدند نیروهای بعثی بی‌دین هستند و به خدا اعتقاد ندارند.

- یکی از بچه‌ها می‌گفت: آخه اوستا کریم! این هم شد انصاف، تا بچه بودیم زیر شلاق آقامون بودیم مدرسه‌رو که شدیم زیر شلاق معلم رفتیم. مدرسه هم که تمام شد افتادیم زیر شلاق این نامسلمون‌ها (همان: ۲۰۷).

مسئله بعدی نگاه ایدئولوژیک ایرانی‌ها نسبت به واقعه عاشورا و امام حسین^(ع) و از طرف دیگر، نگاه قومی و ملی عراقی‌ها به این واقعه است. هر یک از طرفین خود را مالک واقعی این واقعه می‌داند. ایرانی‌ها نسبت به مسئله عاشورا دیدگاه دینی و اسلامی داشتند و آن‌ها را متعلق به خود می‌دانستند؛ اما عراقی‌ها دیدگاه ملی و قومی داشتند و معتقد بودند که به ایرانی‌ها ربطی ندارد. شاهدهایی که آورده می‌شود این توضیحات را روشن می‌سازند:

دیدگاه دینی ایرانی‌ها:

- ما از آب فرات می‌خوریم. فراتی که برای ما فقط یک رود نیست؛ بلکه جریان همیشگی جوشش خونی است که به ما حیات دوباره می‌بخشد و تاریخ ما را ساخته است (آباد، ۱۳۹۳: ۴۴۰).

- خدایا تو هم دیدی که دیگر حسین تو تنها نیست و یارانش تنها هفتادودو نفر نیستند! خدایا تو هم دیدی که راه حسین و ظلم‌ستیزی حسین نیمه‌تمام رها نشده و حسین جاودانه شده! (همان: ۴۴۱).

- فاطمه گفت: یادتون نره اینجا سرزمین کوفه و کربلاست. همان‌جایی که اهل بیت امام حسین^(ع) را به اسیری در شهر چرخاندند و به آن‌ها بی‌حرمتی کردند. اگر به ما محبت می‌کردند باید تعجب می‌کردیم (همان: ۲۱۸).

دیدگاه قومی عراقی‌ها:

- محمودی گفت حسین عرب است و مال ماست، جنگ آن‌ها جنگ اعراب با اعراب بوده است به شما چه ربطی داشته؟ (همان: ۴۴۴).

- به زبان فارسی - کردی گفت: خدا با چه زبانی با مردم سخن می‌گوید؟ پیامبر و امامان با

چه زبانی سخن می‌گفتند؟ شما با چه زبانی با خدا سخن می‌گویید؟ محمد^(ص) و قرآن و کربلا و امام حسین^(ع) همه عرب هستند و مال ما هستند. شما آمده‌اید ما را مسلمان کنید؟... (همان: ۲۱۳).

۲. دیوآسانمایی: قائل نشدن به ویژگی‌های انسانی برای دشمن

- حدود دو ساعت طول کشید تا دیو از خواب بیدار شد (همان: ۱۱۷).
- یک‌باره صدای لگد و کابل توأم با نعره‌های گوش‌خراش محمودی و نوچه‌هایش ... او مثل هیولایی خون‌آشام به دل‌هایمان که هنوز در اندیشه نقاشی بال پرنده بودند چنگ انداخت (همان: ۴۵۵).
- حملات وحشیانه رژیم بعث به غیرت و همت مردم بی‌دفاع شهر چنگ انداخت (همان: ۱۲۱).
- کسانی که از حریم انسانی عبور می‌کنند، به حیوانیت می‌رسند و دیگر برای آن‌ها اسیر بیگانه و زندانی خودی چه فرقی می‌کند (همان: ۲۵۹).
- هر دو ترجیح می‌دادیم بین گوسفندها باشیم نه گرگ‌ها ... (همان: ۱۸۱).
- هر روز صبح بچه‌های خوب و متدین را جلوی در اتاق ما جمع می‌کرد و به فلک می‌بست و چمن‌ندیده عرعر می‌زد و ما را فحش و ناسزا می‌گرفت (همان: ۴۴۶).
- چه گناهی می‌توانست چنین مجازاتی در پیش داشته باشد. پس انسانیت کجا رفته بود (همان: ۲۵۸).
- بعضی‌ها ... دوباره عده‌ای را شکار می‌کردند (همان: ۱۷۲).
- به‌طور غیرمنتظره‌ای شکار نیروهای ایرانی متوقف شده بود (همان: ۱۷۴).

۳. زشتی

- تکه‌تکه‌های تصاویری را که دیده بودم مثل پازل به‌هم وصل کردم؛ اما چه تصویر زشت و وقیحی از بعضی‌ها درست شده بود (همان: ۲۵۸).
- تن‌پوشی که ما را از نگاه عراقی‌ها محفوظ می‌داشت و به ما ابهت می‌داد و ما را در نظر دشمن بزرگ، اما زشت و بی‌ریخت جلوه می‌داد (همان: ۲۶۶).

۴. نقص: برای نگارنده این اثر نقص دشمن از نظر سلامت عقل و هوش در نظر گرفته شده و وی را زایل‌العقل معرفی می‌کند:

- هرچه به عدنان تشر زدیم با سبک‌سری و لودگی جواب می‌داد و انگار با یک حبه انگور

مست شده باشد، فقط می‌خندید (همان: ۴۱۷).

- سرگرد محمودی از آن دسته آدم‌های دائم‌الخمری بود که به‌جای آب شراب می‌خورد و خودش را به در و دیوار می‌کوبید و عربده می‌کشید و این صفت مایهٔ تفاخر او بود (همان: ۴۳۶).

۵. کثیفی

- میرظفرجویان دوباره گفت از این‌ها چیزی طلب نکنید، این‌ها کثیف هستند ... (همان: ۱۶۶).
- مردن به مراتب بهتر و زیباتر از بودن در دنیای کثیفی بود که این ناجوانمردان بی‌ناموس ساخته بودند (همان: ۲۶۲).

- اما دردناک‌تر از آن سیلی، این بود که برای اولین بار دست یک غریبه و نامحرم را بر صورت‌م احساس کرده بودم ... راستش می‌ترسیدم طرف دیگر صورتم هم نجس شود (همان: ۱۸۵).

۶. زن: به این دلیل که نویسندهٔ متن مورد تحلیل زن است، دیدگاه دشمن‌انگاری زن آن‌گونه که اکو (2012) بیان می‌کند، دیده نمی‌شود؛ اما با وجود این، نگارندهٔ متن زنان خارجی عرب در زندان‌های عراق را دیگری قلمداد می‌کند. این دیگری برای نویسندهٔ متن به دلایل داشتن وجوه مشترک از جمله زن بودن و در بند بودن و همچنین، عدم وجود تهدید از جانب وی برای نگارنده، دشمن تلقی نمی‌شود؛ اما یک دیگری دور است که نگارندهٔ متن با تمام وجوه اشتراک نمی‌تواند با آن ارتباط برقرار کند یا هم‌ذات‌پنداری کند. رفتار این زنان برای نویسنده نامفهوم است و نافرنگ قلمداد می‌شود.

- اینجا چه زندان عجیب غریبیه. منو بردند به سلول بیست و چهار متری با تعدادی از زن‌های زندانی خارجی عرب که اهل فلسطین و اردن و یمن و کویت بودند. اصلاً سیاسی نبودند. زندان امنیتی رو با کاباره اشتباه گرفته بودن. از صبح دنبال آرایش و مد و لباس بودند و هر چیز که می‌خواستن برایشون مهیا بود. نگهبان مخصوص داشتند. اصلاً مثل اینکه از یه دنیای دیگه حرف می‌زدن. برایشون اعتصاب غذا نامفهوم بود و ... (آباد، ۱۳۹۳: ۳۴۰).

۷. نانجیبی: بنا بر اکو (2012) یکی از معیارهای دشمن‌انگاری نانجیبی است. نانجیب بودن در جوامع ویژگی‌ها و رفتارهایی را به دنبال دارد که فرهنگ جوامع دلیل بروز آن رفتارها را نانجیب بودن می‌داند. در متن کتاب *من زنده‌ام* برخی ویژگی‌های منفی به دشمن نسبت داده شده است اما از نانجیبی آن‌گونه که اکو از آن یاد می‌کند سخنی به میان برده نشده. با این حال

ویژگی‌های ذکر شده هرکدام می‌تواند معیاری جدا برای دشمن‌انگاری، علاوه بر معیارهای اکو، قلمداد شود.

۸. هتاکي: فحاشی و ادای کلمات زشت برایشان تفریح بود. کاش می‌شد تن بعضی از کلمات لباس بیوشانم تا از زشتی آن‌ها کم بشود (آباد، ۱۳۹۳: ۲۳۳).

۹. دروغ‌گویی: ناچار به حرف آمدم و گفتیم: برادران ما اینجا زیر فشار شکنجه و بیماری و گرفتار گرسنگی و تشنگی و آلودگی‌اند، صدای این آوازه‌خوان‌ها همه را کلافه کرده است، لطفاً این صدا را خاموش کنید. گفت: مگر شما از برادرهایتان خبر دارید؟ این برنامه درخواستی برادرهاست. تازه بعضی وقت‌ها با این ترانه‌ها می‌رقصند (همان: ۴۳۷).

۱۰. دورویی: بیشترین سهم کابل‌هایی که بر من فرود آمد از طرف آن چولن بود که خشمش ماهیت مزورانه او را آشکار می‌کرد (همان: ۳۱۴).

۱۱. فریبکاری: دلمان می‌خواست همگی بلند شویم و فریاد بزنیم و نیروهای خودی را از نیرنگ آن‌ها خبردار کنیم؛ اما نیروهای بعثی با تجهیزات و ادوات نظامی کامل آمده بودند (همان: ۱۷۲).

۱۲. بی‌حیایی: ما گرفتار یه همسایه شرور و بی‌حیا شدیم (همان: ۱۲۳).

۱۳. ظلم و ستم‌پیشگی: می‌دیدم که برادران اسیرم زیر چکمه‌های ظلم و جور سربازانی تحقیر می‌شوند که آب دماغشان را هم نمی‌توانستند بالا بکشند (همان: ۲۸۳).

۱۴. دزدی: آن‌ها مثل راهزن‌هایی که یک‌بار از زیر زمین بیرون می‌آیند، بهترین نیروهای مخلص و داوطلب را شکار می‌کردند و بر جاده مسلط می‌شدند (همان: ۱۵۹) / هرچند بین راه گاهی این پارچه‌های گلدوزی لقمه گلوگیری برای راهزنان بعثی می‌شد (همان: ۴۵۳).

۱۵. بی‌شرفی و بی‌غیرتی: وقتی شما زن‌ها را به اسارت می‌گیرید؛ یعنی از غیرت و شرف و مردانگی شما چیزی باقی نمونه که بتونه معنی ناموس رو بفهمه و غیرت رو معنی کنه. شرف پیش شما پیشیزی نمی‌ارزه. این چه مسلمونیه ... آی مسلمون‌ها ... (همان: ۱۶۲).

۱۶. بدعهدی: بعد از ساخت آن آغل، فشار و محدودیت‌ها بیشتر شد و ما به خودمختاری و بی‌قانونی رژیم بعث و ضعف قوانین بین‌المللی ژنو درمورد اسیران جنگی یقین پیدا کردیم. آنجا شهر بی‌قانون بود. با خودم گفتم کاش جنگیدن و آدم‌خواری هم قانون داشت (همان: ۴۷۵).

۱۷. جهل: خدایا تو هم دیدی که چگونه گردن آن‌ها را تیغ جهل و نادانی دشمن می‌برید (همان: ۴۶۵).

(۴۴۱)

نویسنده متن خاطرات علاوه بر قطبی‌سازی از تصویرسازی نیز برای بازنمایی دشمن استفاده می‌کند. در این فرآیند تمایزها نسبی هستند. در تصویرسازی از ابزارهایی مانند تحقیر، تمسخر و به‌کارگیری القاب بهره می‌جوید.

۱. تحقیر: نویسنده با استفاده از ابزار تحقیر تصویری پست و زبون از دشمن نشان می‌دهد. در مثال زیر دشمن ترسو تصویرسازی می‌شود.

• رژیم بعث با یه لشکر تا دندون مسلح اومده تا با بمب‌های دست‌ساز مردم بجنگه ... اینا خودشون جرئت و جسارت ندارن به تجهیزاتشون مغرورن (آباد، ۱۳۹۳: ۱۲۳).

۲. تمسخر: تمسخر نیز از دیگر ابزارهای تصویر منفی شاختن از دشمن است.

• نسبت دادن صفات: هر بار صدای نکره سرباز بعثی را می‌شنیدیم که فریاد می‌زد: سکتیم ... (همان: ۱۸۲) / گاهی به این همه نادانی و سفاهت این جماعت خنده‌ام می‌گرفت (همان: ۲۸۳).

• استفاده از القاب: یکی از سربازان عراقی به نام خلف که البته، ما به او ناخلف می‌گفتیم در سلولمان را باز کرد (همان: ۲۸۵) / حالا دیگر نکبت [حکمت] و گروه‌بان قراضه و سعدون و ده‌ها چهره خبیث دیگر را هم در خواب می‌دیدم ... (همان: ۲۶۱).

۳-۴. پیوستار دشمن و مربع - نشانه‌شناختی گریماس

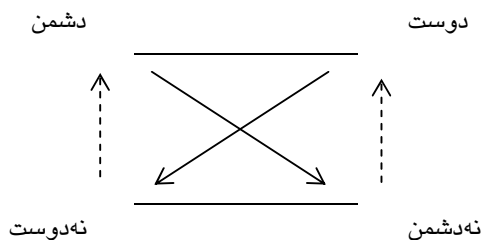
۳-۳-۴. پیوستار دشمن

دیدیم که نویسنده در یک فرآیند قطبی‌شده دشمن را توصیف می‌کند و تماماً وی را در آن سوی مرز ذهنی خود قرار می‌دهد؛ همچنین دریافتیم که دشمن موردنظر همیشه قطبی نیست و در یک پیوستار قرار می‌گیرد که از خفیف‌ترین به شدیدترین نوع خود در حرکت است. بدین ترتیب می‌توان گفت افرادی مانند سرگرد محمودی، داوود رئیس زندان، مترجم ایرانی، علی تهرانی، خودفروخته‌ها، ستون پنجم، سعدون، گروه‌بان قراضه، خلف، حکمت، عدنان، خمیس و عبدالرحمن، آلن چولن، حمزه و یاسین در بالاترین میزان دیگربودگی و دشمنی قرار می‌گیرند، پس از آن عیدی و اعضای صلیب سرخ در جایگاه میانی قرار دارند و در نهایت از قیس و خانم خدمتکاری که در بیمارستان به آن‌ها مفاتیح‌الجنان داد به‌منزله دیگری‌هایی یاد می‌شود که در آن‌ها اثر دشمنی نیست و در سمت دیگر محور قرار می‌گیرند. شاهدهایی که آورده می‌شود نشان‌دهنده میزان

- دشمنی و دشمن‌پنداری شخصیت‌های نام‌برده از نظر نویسنده متن است.
- عصبانیت آن مرد ایرانی بیشتر از آن دو نفر بعثی عراقی بود. آن دو نفر مسیر پرسش‌ها را به سمت انقلاب و امام و اسلام چرخاندند: ... چرا مردم ایران انقلاب کردند و شاه را نخواستند؟ ... چه کسانی علیه شاه انقلاب کردند؟ ... چرا برای پیامبر یک صلوات و برای خمینی سه صلوات می‌فرستید (همان: ۲۳۱).
  - آنچه ما را بی‌تاب‌تر از همیشه می‌کرد این بود که می‌دیدیم سه نفر که لباس اسیران را به تن داشتند، لای دست‌وپای خمیس و عبدالرحمن و حمزه می‌چرخیدند و برای بعثی‌ها خوش‌رقصی می‌کردند و دم تکان می‌دادند و انگشت نحس خود را به سمت برادران نشانه می‌گرفتند و به بهای یک نخ سیگار - که انعام سرسپردگی‌شان بود - تن به خیانت می‌سپردند. نگاه شومشان به‌مثابه دندان گرگی بود که در گوشت بره‌های بی‌گناه فرو می‌رفت (همان: ۴۳۳).
  - بیشترین سهم کابل‌هایی که بر من فرود آمد از طرف آن چولن بود که خشمش ماهیت مزورانه او را آشکار می‌کرد (همان: ۳۱۴).
  - آن‌ها زیر خشم خمیس و عبدالرحمن در نوبت آش شوربا می‌ایستادند تا شلاق‌ها را تاب بیاوردند (همان: ۴۳۲).
  - ملاقاتی که باید در عدم حضور نیروهای بعثی انجام می‌شد متأسفانه با حضور حمزه و سرنگهبان دیگری به‌نام یاسین که در خیانت مثل و مانند نداشت انجام شد (همان: ۴۲۶).
  - حتی عیدی هم که برادرها قبولش نداشتند و می‌گفتند «خودفروخته است و فحش‌های آب-کشیده و نکشیده را به قیمت چند تکه نان به‌جان می‌خرد»، گاهی با شنیدن حرف‌های زشت محمودی به‌خود می‌پیچید و لب‌ها و سبیل‌هایش را می‌گزید (همان: ۴۳۶).
  - قیس گفت: منو ببخشید من یک شیعه‌ام من به شما شلاق نزدم به دینم شلاق زدم. من مأمور بودم و معذور. من مستحق مرگ و مردنم. کاش مرا دار بزنند و تکه‌تکه کنند. این آخر باری بود که قیس را دیدیم (همان: ۳۱۵).
  - هنوز مفهوم ستون پنجم را نمی‌دانستیم. نیروها یا عراقی بودند یا ایرانی، حد وسط معنا نداشت (همان: ۱۹۴).
- مثال آخر این بخش به‌روشنی نشان می‌دهد که نگارنده متن دیگر قائل به تقابل قطبی خود و دیگری نیست؛ بلکه یک حد میانی برای این مرزبندی قائل است که تازه بدان آگاه شده است.

۴-۳-۲. کاربرد مربع - نشانه‌شناختی

با نگاهی به مثال‌های بخش ۴ - ۳ - ۱ می‌توان مفهوم دشمن را در چارچوب مربع - نشانه‌شناختی گریماس تبیین کرد. بنا بر این الگو، ابتدا مفاهیم دوگانه اولیه دوست و دشمن را که رابطه تضاد با هم دارند گسترش می‌دهیم و طبقه‌های تقابلی جدید را با استفاده از مفاهیم نه دوست و نه دشمن می‌سازیم. در این صورت خواهیم داشت:

شکل ۲: مربع - نشانه‌شناختی دوست - دشمن

Figur 2: Semiotic square of friend-enemy

با توجه به شکل شماره ۲ می‌توان گفت اسرای ایرانی در زندان‌های عراق - که نویسنده با لفظ برادر آن‌ها را خطاب می‌کند - خودی قلمداد می‌شوند و دوست هستند؛ اما اسرایی که از آن‌ها با القاب خودفروخته و ستون پنجم یاد می‌شود با اینکه در ابتدا به‌واسطه ایرانی بودنشان دوست تلقی می‌شوند، با برملا شدن کارهایی که انجام می‌دهند برای نویسنده از دوست به نه دوست گذر می‌کنند مانند عیدی. در موارد شدیدتر این افراد از محور نه دوست - دشمن هم گذر می‌کنند و در جایگاه دشمن قرار می‌گیرند؛ مانند شیخ علی تهرانی و مترجم ایرانی افسران عراقی. از طرف دیگر نیروهای بعثی از جمله محمودی، سعدون، حکمت، آلن چولن و ... همواره در جایگاه دشمن قرار می‌گیرند و هیچ گذاری ندارند؛ اما قیس که در ابتدا به‌واسطه نگرهبانی زندان و مطیع رژیم بعث بودن دشمن تلقی می‌شود پس از عذرخواهی به دلیل رفتار بد از محور تناقضی عبور می‌کند و در جایگاه نه دشمن قرار می‌گیرد.

در برخی موارد یک مفهوم واحد در موقعیت‌های متفاوت جهت انتقال پیامی خاص توسط

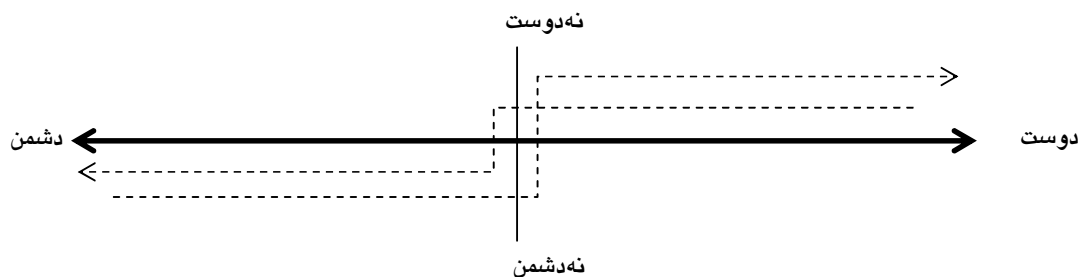

نویسنده هم دشمن عنوان می‌شود و هم نه‌دشمن. یعنی بر روی پیوستار مفهوم دشمن در حرکت است. مانند دنیا در مثال‌های زیر:

• دشمن: دنیا تمام زور و قدرتش را در بازوی صدام ریخته بود و هر گوشه این جنگ را یک کشور به‌دوش می‌کشید. اگرچه بودن ما در آنجا فقط برای تصرف شهر خرمشهر نبود؛ اما بازپس‌گیری خرمشهر سند خوبی برای رسوایی صدام و جنگ‌افروزان علیه ایران و انقلاب اسلامی ایران بود (آباد: ۳۱۱).

• نه دشمن: آدم‌فروش‌ها! چرا سرتان را زیر برف کرده‌اید؟ خجالت نکشید! به دوربین‌ها نگاه کنید تا دنیا شما را بشناسد و بفهمد که حاضرید به بهای یک پاکت سیگار عزت و شرافت خود را دود کنید و به هوا بفرستید (همان: ۴۹۲) / چرا نمی‌خواهید دنیا بفهمد که بیمارستان «تموز» و «صلاح‌الدین» قربانگاهی رسمی است که اسیران جنگی را با پای خودشان به آنجا می‌برند (همان: ۴۹۳).

بدین‌سان با نگاهی به مربع نشانه‌شناختی گرماس و الوهام از این مدل می‌توان گذر از دوستی به دشمنی و یا عکس آن از دشمنی به دوستی را به جای قرار گرفتن در یک موقعیت صفر و یک با استفاده از پیوستاری از دوستی و دشمنی به صورت الگوی زیر نشان داد:

شکل ۳: الگوی پیوستاری مفهوم دشمن

Figure 3: Continuum of the concept of the enemy

۵. نتیجه

مفهوم «دیگری» همواره نقشی مهم و اساسی در شناخت و هویت‌بخشی انسان در زندگی ایفا

کرده است. چه این دیگری یک موجود زنده باشد چه یک شیء یا یک نیروی طبیعی. اگر این دیگری تهدید به همراه داشته باشد و یا حتی احساس شود که ممکن است خطری از جانب او ما را تهدید کند به سرعت در ذهن به‌منزله دشمن شکل می‌گیرد و ذهن تمام تلاشش را می‌کند تا بیشترین میزان خباثت و خصومت را به او نسبت دهد. از این طریق شخص با دیگری بیشترین میزان فاصله را می‌گیرد و برای مواجهه با خطر احتمالی از جانب دشمن آماده می‌شود. در داستان *من زنده‌ام*، نگارنده که در زمان جنگ و اسارت بانویی جوان است تصویری از دشمن می‌سازد که بیشترین میزان فاصله را با وی داشته باشد. با به‌کارگیری ابزارهای نشانه‌شناختی و نظریه اکو دریافتیم که نویسنده از فرآیندهای قطبی‌سازی و تصویرسازی برای توصیف دشمن استفاده می‌کند. وی یک دشمن ایدئولوژیک برای خود و مخاطب خلق می‌کند که دارای بالاترین میزان خباثت است و با استفاده از نقب‌های بینامتنی به وقایع صدر اسلام به‌ویژه واقعه عاشورا دشمن را در پست‌ترین جایگاه ممکن ایدئولوژیک قرار می‌دهد. تصویر این دشمن کاملاً سیاه است و ماهیتی قطبی دارد. از طرفی شاهد هستیم که دشمن در این اثر تنها بر مبنای تقابل دوگانه و قطبی صورت‌بندی نمی‌شود بلکه در جای‌جای متن دشمن به شکل مفهومی پیوستاری دیده می‌شود. برخی از شخصیت‌ها میزان عداوت و خصومت کم‌تری نسبت به بقیه دارند و برخی در نهایت کینه‌ورزی به‌سر می‌برند. این ویژگی پیوستاری دشمن با الگوی ارائه شده که از مربع - نشانه‌شناختی گریماس الهام گرفته شده است، به‌روشنی تبیین شد و چگونگی گذار فرد از دوست به دشمن نشان داده شد. همین گذار از دیگری به خودی یا عکس آن در سر خوردن بین سپهرهای نشانه‌ای نیز تبیین شد. در پاره‌ای اوقات نویسنده دورترین دیگری را بنا به اقتضای شرایط تا نزدیک‌ترین خودی ارتقا می‌دهد تا از بروز خطر احتمالی جلوگیری کند. بنابراین، می‌توان گفت مفهوم دشمن یک مفهوم شناور، غیرثابت و مدرج است. واژه دشمن یک ظرف تهی در فرهنگ است که می‌توان هر کس یا هر چیزی را با درجه‌بندی‌های مختلف در شرایط متفاوت در آن قرار داد.

۶. پی‌نوشت‌ها

1. semiosphere
2. J. Lotman
3. U. Eco

۴. le carré sémiotique : این اصطلاح با مربع - معناشناسی (شعیری، ۱۳۸۸) نیز شناخته شده است.

5. A. J. Greimas
6. R. Posner
7. G. Sonesson
8. On semiosphere
9. emiosis
10. boundary
11. individuation
12. M. Bakhtin
13. second nature
14. integritas
15. Edgar Bérillon
16. La polychésie de la race allemande
17. Felix Fabri
18. Evagatorium in Terrae sanctae, Arabiae, et Egypti peregrinationem
19. E. Laclau
20. C. Mouffe
21. D. Howarth
22. J. Courtés

۷. منابع

- آباد، معصومه (۱۳۹۳). *من زنده‌ام*. تهران: بروج.
- ایروانی، محمدرضا (۱۳۸۶). *بررسی و نقد و تحلیل سبکی خاطرات آزادگان دفاع مقدس*. پایان‌نامه کارشناسی ارشد زبان و ادبیات فارسی. تهران: دانشگاه تربیت مدرس.
- ایلیخان، فرخنده (۱۳۸۸). *تاریخ شفاهی زنان: تجربه زیستی همسران شهدا در جنگ*. پایان‌نامه کارشناسی ارشد مطالعات زنان. تهران: دانشگاه الزهراء.
- پاکتچی، احمد (۱۳۸۳). «مفاهیم متقابل فرهنگ و طبیعت در حوزه نشانه‌شناسی فرهنگی مکتب مسکو/ تارتو». *مجموعه مقالات اولین هم‌اندیشی نشانه‌شناسی هنر*. تهران: فرهنگستان هنر.
- ساسانی، فرهاد (۱۳۸۷). *خاطره و گفتمان جنگ*. تهران: سوره مهر.
- _____ (۱۳۸۴). *گفتمان جنگ*. تهران: سوره مهر.
- سلطانی، سید علی اصغر (۱۳۹۲). *قدرت، گفتمان و زیان: سازوکارهای جریان‌های قدرت در جمهوری اسلامی ایران*. تهران: نشر نی.

- سلیمی‌نژاد، فرشاد (۱۳۹۳). *بررسی و تحلیل بن‌مایه‌های فکری در خاطره‌نویسی دفاع مقدس با تأکید بر آثار: دا، دختر شینا، لشکر خوبان، پایی که جا ماند*. پایان‌نامه کارشناسی ارشد زبان و ادبیات فارسی. دانشگاه آزاد اسلامی واحد خلخال.
- شعیری، حمیدرضا (۱۳۸۸). *میانی معناشناسی نوین*. تهران: سمت
- طادی بنی، فریبا (۱۳۹۰). *بررسی محتوای خاطرات هشت سال دفاع مقدس*. پایان‌نامه کارشناسی ارشد زبان و ادبیات فارسی. شهرکرد: دانشگاه شهرکرد.
- غلام‌حسین‌زاده، محسن (۱۳۹۲). *بررسی خاطره‌نویسی در ادبیات دفاع مقدس با تأکید بر سه کتاب، پرواز تا بی‌نهایت، آیینۀ اسارت و نبرد درالوگ با نگاهی به سیر تکاملی آن در ادبیات کلاسیک*. پایان‌نامه کارشناسی ارشد ادبیات مقاومت. دانشگاه سمنان.
- فیضی شعار، فاطمه (۱۳۹۳). *بررسی ارزش‌های انقلاب اسلامی در خاطرات آزادگان*. پایان‌نامه کارشناسی ارشد مطالعات انقلاب اسلامی. تهران: دانشگاه شاهد.
- قیصری، عبدالرضا (۱۳۹۰). *طنز و شوخ‌طبعی در خاطره‌نویسی‌های دفاع مقدس*. پایان‌نامه کارشناسی ارشد ادبیات مقاومت. دانشگاه شهید باهنر کرمان.
- کاظمی، افسانه (۱۳۹۴). *بررسی مؤلفه‌های فرهنگ ایثار و شهادت در خاطرات آزادگان دوران دفاع مقدس*. پایان‌نامه کارشناسی ارشد جامعه‌شناسی انقلاب اسلامی. تهران: دانشگاه شاهد.
- کمری، علیرضا (۱۳۹۰). *نام آورد (۲): بیست مقاله و گفتاور دربارۀ مطالعات نشانه‌شناختی جنگ/دفاع مقدس*. دفتر دوم، تهران: سوره مهر.
- لاکلا، ارنستو (۱۳۸۵). «واسازی، عمل‌گرایی، هژمونی». *دیکانستراکشن و پراگماتیسم*. ویراست شنتل موف. ترجمۀ شیوا رویگریان. تهران: گام نو.
- مؤمن‌آبادی، مرجان (۱۳۹۳). *بررسی ساختار روایی در خاطره‌نویسی‌های زنان از جنگ با تأکید بر "یکشنبه آخر" خانم معصومه رامهرمزی و "زیتون سرخ" خانم ناهید یوسفیان*. پایان‌نامه کارشناسی ارشد زبان و ادبیات مقاومت. دانشگاه سمنان.
- نامورمطلق، بهمن و منیژه کنگرانی (۱۳۹۵). *نشانه‌شناسی فیلم‌های مستند دفاع مقدس: مجموعه مقالات*. تهران: علمی فرهنگی.

References:

- Abad, M.(2015). *I'm alive*. Tehran: Borouj .[In Persian].
- Courtés, J. (1991). *Analyse Sémiotique du Discours. De l'énoncé à l'énonciation*. Paris: Hachette.[In French].
- Eco, U, (2012). *Inventing enemy and other occasional writings*, translated by Richard Dixon. New York: Houghton Mifflin Harcourt Publishing Company.
- Faizi Sho'ar, F. (2015). *A study of the values of the Islamic Revolution in the memoirs of the freedmen*. M.A Thesis in Islamic Revolution Studies. Tehran: Shahed University .[In Persian].
- Gholam Hosseinzadeh, M. (2013). *Investigating memoirs in Sacred Defense Literature with an Emphasis on the Three Books, Flight to Infinity, The Mirror of Captivity, and Battle of Deralok with a look at its full character in classical literature*. M.A Thesis in Resistance Literature. Semnan University .[In Persian].
- Ilkhan, Farkhondeh, (2010). *Women's oral history: The biological experience of martyrs' views in war*. M.A Thesis in women's Studies. Tehran: Al-Zahra University .[In Persian].
- Irvani, M. R. (2008). *A review and critique of the style of the memoirs of the freedmen of the Holy Defense*. M.A Thesis in Persian Language and Literature. Tehran: Tarbiat Modares University .[In Persian].
- Kamari, A.R. (2012). *Big Name 2: Twenty articles and speeches on the semiotic studies of holy war / defense*. 2nd volume. Tehran: Surah Mehr. [In Persian].
- Kazemi, A. (2016). *Survey of sacrifice and martyrdom culture elements in the memories of the freedmen of the holy defense*. M.A Thesis in Sociology of the Islamic Revolution. Tehran: Shahed University. [In Persian].
- Laclau, E. (2007). "Deconstruction, pragmatism, hegemony." *Deconstruction and pragmatism*. Edited by Shantel Moff. Translated by Shiva Roygarian. Tehran: Gaame- No. [In Persian].
- Lotman, J. (1984). "Лотман, Юрий. О семиосфере. Труды по знаковым

системам”. *Sign Systems Studies*, 17.Pp: 5–23.

- ----- (1990). *Universe of the mind. A semiotic theory of culture*. Bloomington/ Indianapolis: Indiana University Press.
- Mo'men Abadi, M. (2015). *A study of the narrative structure in women's memoirs of the war with emphasis on "The Last Sunday" by Ms. Masoumeh Ramhormozi and "Red Olive" by Ms. Nahid Yousefian*. M.A Thesis in Resistance Literature. Semnan University. [In Persian].
- Namvar Motlagh, B. & Kangrani, M. (2016). *Semiotics of Holy Defense documentaries: A Collection of Articles*. Tehran: Elmi Farhangi. [In Persian].
- Pakatchi, A. (2005). "Conflicting concepts of culture and nature in cultural semiotics of the Moscow / Tartu school". Collected papers on the first symposium of semiotics of art. Tehran: Academy of Arts. [In Persian].
- Posner, R. (2004). "Basic tasks of cultural semiotics", In: Gloria Withalm and Josef Wallmannsberger (eds.), *Signs of Power – Power of Signs. Essays in Honor of Jeff Bernard*. Vienna: INST.Pp: 56-89.
- Qaisari, A. R. (2012). *Joke and sense of humor in the memoirs of the Holy Defense*. M.A Thesis in Resistance Literature. Kerman Shahid Bahonar University. [In Persian].
- Saliminejad, F. (2015). *Investigation and analysis of intellectual themes in the memoirs of the Holy Defense with emphasis on: Da, Sheena's daughter, Lashkar-e Khooban, the foot that was left*. M.A Thesis in Persian Language and Literature. Islamic Azad University of Khalkhal. [In Persian].
- Sasani, F. (2006) *War discourse*. Tehran: Surah Mehr. [In Persian].
- ----- (2009). *Memoir and discourse of war*. Tehran: Surah Mehr. [In Persian].
- Shairi, H.R. (2010). *Fundamentals of modern semantics*. Tehran: Samat. [In Persian].
- Soltani, S. A. A. (2013). *Power, discourse and language: Mechanisms of power in the Islamic Republic of Iran*. Tehran: Ney Publishing. [In Persian].
- Sonesson, G (2000). "Ego meets alter. The meaning of otherness". In: *Cultural*

Semiotics Special issue of Semiotica 128-3/4: Essays in honour of Vilmos Voigt, Bernard, Jeff (ed.), pp. 537-559.

- Sonesson, G (2001). “Does ego meet alter — in the global village? A view from cultural semiotics”. *Cultural identity in transition/Identitate culturală în tranziție, Proceedings of the 1st Semiotics of Culture*, conference, Univesitatea din Bacău, Romania, November 1 – 4.
- Sonesson, G. (2004). “The globalisation of ego and alter. An essay in cultural semiotics”. *Semiotica* 148 (1/4). Pp:153-17
- Tadi Bani, F. (2012). *Examining the content of the memoirs of eight years of holy defense*. Master Thesis in Persian Language and Literature. Shahrekord: Shahrekord University .[In Persian].